

Radost z Bible

CESTY K HLUBŠÍMU POROZUMĚNÍ SV. PÍSMU

Josef
Imbach

VYŠEHRAD

Radost z Bible

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Josef Imbach
Radost z Bible – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Radost z Bible

Josef
Imbach

Radost z Bible

CESTY K HLUBŠÍMU POROZUMĚNÍ SV. PÍSMU

Josef
Imbach

VYŠEHRAĐ

OBSAH

Kniha knih	9
Místo předmluvy	9
1. KAPITOLA	13
Zrcadlo života	13
Identifikace jako možný přístup	13
<i>Spatřit sám sebe</i>	13
<i>Mluví se tam o mně: nemocná žena</i> (Mk 5,24–34)	18
<i>Zrcadlení: Ježíš a hříšnice</i> (L 7,36–50)	22
<i>Řešení konfliktů: spor v obci</i> (Sk 15,1–35)	25
<i>Cítím se osobně zasažen</i> (Ž 150)	29
<i>Literární parafráze jako pomůcka k porozumění</i> (Ž 114 a 115; Mt 20,1–16)	30
2. KAPITOLA	35
Řeč duše	35
Interpretace z hlediska hlubinné psychologie	35
<i>Šalomounův rozsudek</i> (1Kr 3,16–28)	36
<i>Nepohrdejme psychologií</i>	42
<i>Kain a Ábel</i> (Gn 4,1–16)	46
<i>Setkání se stínem</i> (Ř 7,12–22)	53
<i>Výklad Bible jako životní pomoc</i> (J 5,1–16)	55
<i>Stanovisko Papežské biblické komise</i>	60
3. KAPITOLA	63
Protest žen	63
Feministická exegeze	63
<i>„Chvalme, bratři, chvalme Pána...“</i>	64
<i>Tři postoje</i>	66
<i>Čistá panna ...</i>	75
<i>... a velká hříšnice</i>	79

<i>Ženské rysy v obraze Boha</i>	82
<i>Ženy v Papežské biblické komisi?</i>	84
<i>Příklad: vzorná hříšnice (L 7,36–50)</i>	86
4. KAPITOLA	91
Křik utiskovaných	91
Bible z pohledu teologie osvobození	91
<i>Potíže s hlásáním</i>	92
<i>Znovuobjevení Boha Osvoboditele</i>	94
<i>Protest proroků</i>	96
<i>Pohrdání světem a útěk od světa v Novém zákoně?</i>	102
<i>Obrácení biskupa</i>	104
<i>Moc struktur a bezmoc lidí</i>	107
<i>Příklad: milosrdný Samařan (L 10,25–37)</i>	108
5. KAPITOLA	119
Stůl slova	119
Duchovní čtení Písma	119
<i>Boží slovo vyvolává paniku</i>	120
<i>Čtverý smysl Písma?</i>	123
<i>Duchovní čtení</i>	128
<i>Příklad: Kdo je člověk? (Žalm 8)</i>	131
6. KAPITOLA	135
Fascinace literou	135
Fundamentalistický přístup	135
<i>Fundamentalismus je ideologie</i>	136
<i>Psychologické pozadí</i>	138
<i>Příklad: místopis onoho světa a zaslíbená země</i>	140
<i>Intelektuální chápání</i>	143
<i>Existenciální přístup</i>	145
<i>Identifikace a reakce</i>	152
7. KAPITOLA	153
Zkoumání pramenů	153
Komplex historickokritických metod	153
<i>Hostina s variacemi</i>	154
<i>Textová kritika</i>	157

<i>Literární kritika, kritika tradice a kritika redakce</i>	160
<i>Žánrová kritika</i>	171
<i>Příklad: hostina (Mt 22,1-14; L 14,15-24)</i>	177
<i>Je za tím vždycky nějaká chytrá hlava</i>	185
<i>P. S. ve vlastní věci</i>	187
 8. KAPITOLA	190
Ambivalence pojmů	190
Sémantická analýza textu	190
<i>Text jako spleť vztahů</i>	191
<i>Možnosti a hranice strukturní sémantiky</i>	193
<i>Různé přístupy</i>	197
 9. KAPITOLA	204
Řeč Boha	204
Zjevení a Písmo	204
<i>Slovo se stává Písmem</i>	204
<i>Jak se zjevuje Bůh?</i>	206
<i>Rozdíl mezi inspirovaností a neomylností</i>	210
<i>Časově podmíněné výpovědi</i>	213
<i>Protiřečí si Bůh?</i>	215
 10. KAPITOLA	218
Odpověď víry	218
Bible klade nároky	218
 Vysvětlení pojmů	221
Poznámky	226
Jmenný rejstřík	238

Ľisra'el ben Eliezer (1700–1760), zvaný Ba'al Šem Tov, vyprávěl: Jednoho krále jeho dvořané tak milovali, že ho každý chtěl osobně obsluhovat. Aby jim král vyhověl, rozdělil mezi ně veškeré práce na královském dvoře. Také rozžihání světel v paláci: někteří zapalovali lampy v rozích místností, jiní uprostřed sálů, další v předsíních a jiní zase na nádvořích.

Král sám byl skvělým osvětlením svého paláce nadšen – všechny prostory byly jasné a ani jeden kout nezůstal temný.

Písmo je palácem Krále všech králů a ti, kdo v lásce ke Králi zkoumají tajemný smysl a skrytá sdělení Písma, se podobají rozsvěcovačům lamp. Někteří učenci přicházejí s názory, které většina odmítá, ale jejich názory přispívají k osvětlení Písma stejně jako všeobecně přijímané myšlenky jiných. Dokonce platí, že bez úsilí první skupiny badatelů by ti, co nastupují po nich, nemohli ve svém zkoumání dospět ke správným výsledkům. Jedině důkladná a otevřená diskuse může zjednat ve věci jasno. Nelze tedy prohlašovat, že odmítané mínění menšiny je pro studium Písma bezcenné a nepoužitelné.

Z příběhů chasidských Židů

Kniha knih

Místo předmluvy

Jicchak Me'ir Alter (1798–1866), rabín dynastie Ger, položil jistému mladíkovi otázku, zda studoval Písmo. „Jenom malý kousek,“ zněla odpověď. „V Písmu se ještě nikdo nedostal dál,“ řekl rabín.

Z příběhů chasidských Židů¹

Mnohé texty v Bibli jsou nám okamžitě srozumitelné, protože se v nich odráží život. I hinduisté a buddhisté cítí, že kniha Jób se dotýká problému, před nímž stojí lidstvo od samého počátku. Co nám chce sdělit příběh o milosrdném Samaritánovi, pochopí i ti, kdo nevědí, že pochází z Lukášova evangelia. Na druhé straně obsahuje Bible mnoho výroků a úseků, nad nimiž si dokonce teologicky vzdělaní lidé lámou hlavu (třebaže to ne vždycky přiznávají).

Kromě snadno přístupných textů obsahuje Bible také mnoho temných míst. I pro exegety a religionisty je částečně „knihou se sedmi pečeti“ (také tento termín pochází z Bible; srov. Zj 5,1). Přitom biblistika udělala v posledních padesáti letech přímo úžasný pokrok. Zdá se však, jako by ti, kdo jsou pověřeni hlásat víru, přistupovali k výsledkům biblicko-teologického výzkumu dost zdrženlivě. Obávají se snad, že by odborně kvalifikovaný a věcně podložený výklad Písma mohl ohrozit víru prostých věřících? Nebo jim chybí důvěra v sílu Božího slova?

Skutečností je, že zatímco pro studenty teologie jsou poznatky biblistiky z posledních desetiletí naprosto samozřejmé, k většině věřících ve farnostech vlastně ještě nepronikly. Je to dost podivné – vždyť jde o teorie, které byly například na katolické straně dávno akceptovány a dostalo se jim úředního schválení.²

Touto knihou bych chtěl jednak vzbudit zájem o Bibli, jednak seznámit široký kruh čtenářů s nejdůležitějšími dnes užívanými metodami výkladu Písma. Tyto pracovní postupy (vzájemně se podmiňující a doplňující!) budu vždy osvětlovat pomocí konkrétních příkladů. Kdo se zajímá speciálně o hlubinněpsychologický výklad nebo hledá informace o nebezpečí fundamentalistického výkladu

Bible, může klidně začít s příslušnými oddíly – každá kapitola tvoří uzavřený celek.

Jako vždy jsem se snažil psát obecně srozumitelným jazykem. Odborným výrazům jsem se ovšem nemohl zcela vyhnout; jejich vysvětlení uvádím v dodatcích.

Možná někoho trochu udiví, že na některých místech přistupuji k Bibli z čistě literárněkritického hlediska. Proč tomu tak je, ozřejmí příslušný výklad. Nemusím doufám zvlášť zdůrazňovat, že pro mne je Bible *kniha knih*: nejen proto, že se skládá z celé řady knih, nýbrž hlavně proto, že v ní – o tom jsem přesvědčen – hovoří sám Bůh.

1. KAPITOLA

Zrcadlo života

Identifikace jako možný přístup

V každém biblickém příběhu najdeme nějaké trvale platné poučení. Tak třeba příběh o Kainovi a Ábelovi nás poučuje, jaké následky má žárlivost, příběh o potopě říká, kam vede prostopášnost, vyprávění o babylónské věži ukazuje, jak to dopadne, když zapomeneme na vlastní hranice. Vždyť něco z těchto špatných vlastností je v každém z nás, a tak se z těchto příběhů můžeme dovědět, co se stane s těmi, kdo své špatnosti podlehnou.

Rabi Israel Hapstein (1740–1814)³

I když jsi Bibli nečetl, ty sám jsi v ní.

Elias Canetti (1905–1994)⁴

Před několika lety mi jeden starý muž vyprávěl celý příběh svého zamotaného života. Sám sebe považoval za ztroskotance, svůj život viděl jako nepřetržitou řadu selhání, svoji existenci jako naprostý debakl. Na konci našeho mnohahodinového rozhovoru vytáhl z náprsní tašky pohlednici – byl na ní úplně křivý, znetvořený strom. „Podívejte, to je můj občanský průkaz. To jsem já.“ Hleděl jsem na fotografii dlouho. A potom jsem řekl: „Ale na tom stromě je spousta zeleného listí.“ Teprve mnohem později jsem se dověděl, jak velkou útěchu pro něho tato krátká věta znamenala.

Spatřit sám sebe

„To jsem já.“ Ten muž považoval strom na obrázku za svůj portrét. To znamená, že se s ním mohl (nebo musel) identifikovat. Proto byl ten obrázek pro něho tak důležitý.

Identifikovat se s někým znamená plně se za něho postavit, přijmout jeho věc za svou. Identifikovat se můžeme i s myšlenkami a názory či se zájmovými skupinami. Nebo s místy, předměty a situacemi.

Člověk se může identifikovat i s různými lidmi, věcmi a myšlenkami současně, např. se svým šachovým klubem, s nějakou politickou stranou a zároveň s etikou horského kázání, přičemž je zřejmé, že ne každá z těchto identifikací bude mít tutéž hloubku nebo intenzitu. Ale všechny musí splňovat jednu podmínku: musí odpovídat hodnotové představě, která je pro dotyčného člověka měřítkem všeho ostatního. Dejme tomu, že za nejvyšší hodnotu pokládám lidskou důstojnost – pak se přirozeně mohu pouze částečně identifikovat se skupinou nebo s politickou stranou, jejíž program v některých bodech lidskou důstojnost ignoruje. To znamená, že ta věc, s níž se identifikuji nejhluběji a která je pro mne nejvyšším kritériem, zároveň určuje moje chápání vlastní identity. Dalo by se to vyjádřit takto: Řekni mi, s kým (nebo s čím) se identifikuješ, a já ti řeknu, kdo jsi.

Identifikovat se s něčím nebo s někým znamená rozpoznat v něčem nebo v někom sám sebe. K takové identifikaci nedochází ovšem pouze ve vztahu k ideálům a hodnotovým představám, které chceme uskutečnit, nebo k osobám, jimž se snažíme vyrovnat. Občas se stává, že celé dny nebo týdny myslím na nějakou filmovou postavu nebo románovou epizodu, protože mám dojem, že vyjadřuje něco důvěrně známého, například situaci, kterou jsem bolestně prožil na vlastní kůži, nebo záležitost, která mě trápí a s níž se prostě nedokážu vyrovnat. Při tomto druhu identifikace nejde o potvrzení vlastního postoje nebo názoru, nýbrž o konkrétní duševní stav – když například muž při pohledu na zkroucený strom řekne: To jsem já. Nebo když se ženě při četbě románu *Effi Briest* od Theodora Fontaneho náhle stáhne hrdlo a ona si se slzami v očích pomyslí: To je přece můj osud, o čem se tady píše, já jsem na tom úplně stejně jako ta manželka barona Instettena, i mě ničí to, za co nemohu, co jsem přece vůbec nechtěla.

Taková identifikace je víc než pouhá empatie, tedy schopnost vcítit se do situace druhého. Identifikace, o níž teď mluvíme, znamená, že v „cizím“ osudu rozpoznávám svoje vlastní rysy nebo svůj osobní osud do té míry, že intuitivně a intenzivně cítím: Tady nejde jen o mého dvojníka, nýbrž o mne samého.

Že taková identifikace může otevřít člověku nový přístup k biblickým textům, takže mu osvětlují jeho vlastní život, ilustruje krétský spisovatel Nikos Kazantzakis ve svém slavném románu *Kristus*

znovu ukřižovaný. Jak název naznačuje, jde v něm o aktualizaci Ježíšova umučení.

V anatolské vesnici Likovrisi vybírají jednou za sedm let několik obyvatel, aby o velikonočním týdnem sehráli příběh Ježíšova umučení. Herce určuje místní pop s obecní radou už rok před vystoupením, takže účinkující mají na přípravu dvanáct měsíců. Manolios, chudý pastýř, dostává roli Ježíše, jeho tři kamarádi, rolníci, mají hrát Petra, Jakuba a Jana, děvečka Kateřina (ta se později zamiluje do Manolia) bude představovat Magdalenu a mazaný švec Jidáš. Když krátce nato přichází do vsi skupina vyhnanců vedená knězem Fotisem, která prchá před Turky a žádá o přístřeší, vesničané se rozdělí na dva tábory. Postupně se všichni stanou aktéry události, jež stále více připomínají velikonoční příběh. Místní kněz Grigoris a obecní radní reagují podobně jako zákoníci a farizeové v Ježíšově době; dvojznačný zmocněnec turecké vlády Aga připomíná Piláta; anonymní dav se přidává na stranu těch, kdo mají moc. Představitelé obce nakonec rozdmýchají skutečnou vzpouru a uprchlíkům odeprou pomoc.

Kazantzakis v románě aktualizuje Ježíšův život a umučení tím, že nechává postavy z evangelií jednat v moderním kontextu. Vidíme, jak se hrdinové románu postupně identifikují s přidělenou rolí. Jako názorný příklad poslouží následující úryvek.

Tři apoštolové, Petr, Jakub a Jan, se sešli u Manolia.

Manolios vzal evangelium, naklonil se, políbil knihu a otevřel ji.

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého!“ řekl.

Počal pomalu číst, slabiku po slabice:

„Vida pak Ježíš zástupy, vstoupil na horu; a když se posadil, přistoupili k němu učedníci jeho. I otevřev ústa svá, učil je, řka: Blahoslavení chudí duchem, nebo jejich jest království nebeské.“

„To je lehké,“ řekl Janakos spokojeně. „Zaplat Pánbůh, všemu jsem rozuměl. A co ty, Kostantis?“

Ale Kostantis měl jisté pochybnosti:

„Co znamená ‚chudí duchem‘?“ otázal se.

„To jsou nevzdělaní,“ vysvětloval Janakos, „to jsou ti, kdo nechodili do vyšších škol, aby zbohatli na duchu.“

„Ne, to neznamená ‚nevzdělaní‘,“ opravil ho Manolios. „Můžeš být vzdělaný jako otec Fotis, a vstoupit do království nebeského. Můžeš být nevzdělaný, a nedostat se do něho, jako starý Ladas... To jistě znamená něco jiného. Co o tom soudíš, Michelisi?“

„Chudí duchem jsou asi lidé bez zlé vůle; lidé, kteří jsou prostého a čistého ducha. Kterí do všeho nešťourají, jsou to lidé prosté a nevinné víry... Zdá se mi, že takový je smysl; zeptáme se otce Fotise...“

„Dál!“ zvolal netrpělivě Janakos. „Tohle už je jasné! Pokračuj!“

Manolios četl dále:

„Blahoslavení tiší, nebo oni dědictví obdrží na zemi.“

„Tentokrát je to jasné jako studánka!“ zvolal Janakos. „Ti tiší jsou lidé dobří, mírní, hodní; ti nakonec zvítězí a celá země bude jejich. To znamená, že ne válkou, ale láskou dobudou světa. Pryč s válkou! Jsme všichni bratři!“

„A co Turci?“ opáčil Kostantis, kterému bylo zatěžko něco podobného připustit.

„Turci taky,“ odpověděl Janakos, unášen svým nadšením. „Aga, malý Jusuf, strážný, všichni!“

„I ti, kdo ohněm a mečem zničili vesnici otce Fotise?“ stál tvrdohlavě na svém Kostantis.

Janakos se znovu poškrábal na hlavě.

„To tedy nevím,“ odpověděl. „Zeptáme se otce Fotise ... Pokračuj!“

„Blahoslavení budete, když vám zlořečiti budou a protivenství činiti a mluvití všecko zlé o vás, lhouce, pro mne. Radujte se a veselte se, nebo odplata vaše hojná jest v nebesích. Takt' zajisté protivili se prorokům, kteříž byli před vámi.“

„Opakuj to ještě jednou, Manolie,“ požádal Janakos. „A pomaleji, prosím tě. Bůh mi odpusť, ale tohle se mi zdá nějak zamotané.“

Manolios přečetl verše znovu.

„Zdá se mi to úplně jasné,“ řekl. „Všichni hodnostáři, měšťáci, lháři a darebáci z naší vesnice nás budou jednoho dne, nás čtyři, pronásledovat, protože budeme mluvit pravdu. Přivedou křivé svědky, aby proti nám svědčili. Možná že nás budou kamenovat, nebo že nás dokonce zabijí. Což stejný osud nestihl proroky? Ale musíme se radovat, bratři, protože položíme životy pro lásku ke Kristu. Což on sám nepoložil život z lásky k nám? Tohle to tedy znamená.“

Čtyři přátelé byli tak zaujati četbou, že neslyšeli popa přicházet; přiblížil se k nim po špičkách a stál tu a s úsměvem jim naslouchal.

„Budte zdrávy, děti!“ řekl kněz a přistoupil k nim. „Bůh s vámi.“

Manolios řekl:

„Vlož nám evangelium. Čekali jsme na tebe, abys nám to vysvětlil. Jsme nevzdělaní, co můžeme pochopit?“

„Naše mozky,“ dodal Kostantis, „jsou jako kus neohoblovaného dřeva. Pojď nám je uhladit, otče.“

„Ode mne chcete pomoc?“ řekl otec Fotis. „To by si tu museli dát schůzku mudrcové z celého světa. Kdyby vás byli slyšeli, byli by ti nešťastníci konečně pochopili slova Kristova. Evangelium se nečte hlavou; hlava toho mnoho nepochopí. Evangelium se čte srdcem; to pochopí vše.“⁵

Že se Manolios a jeho přátelé stále více identifikují se svými rolemi v pašijové hře, není dáno teologickým vzděláním; jsou fascinováni biblickým textem. U Manolia vede identifikační proces až k tomu, že zruší své zasnoubení a postaví se na stranu uprchlíků. Popuzení vesničané se obrátí proti němu a o Vánocích jej před začátkem půlnoční mše v kostele zabijí.

Těžko najdeme knihu, která by poskytovala tolik příležitostí k sebeidentifikaci jako Bible. V této knize knih stačí zalistovat – okamžitě narazíme na skutečné panoptikum figur a tváří, jsme obklopeni významnými osobnostmi a ubohými tvory, ocitáme se ve společnosti válečníků a královen, kteří všichni dohromady hrají jakousi *comédie humaine*⁶ a sami si neuvědomují, že kus, v němž vystupují, je ve skutečnosti *divina commedia* – univerzální a groteskní *teatrum mundi*, v němž i hluboce věřící křesťané často jen obtížně hledají stopy dějin spásy. Bible je plná hřešících světců a svatých hříšníků, hrdinů a hrdinek, vrahů a cizoložnic. Mluví se v ní o ženách, které lstí zachránily vyvolený národ před záhubou, o apoštolkách, které se v prvních křesťanských obcích staraly o pořádek, a také o bojovných prorokyních a výřečných prorocích, kteří pozvedali hlas i zbraň proti nelidským vykořisťovatelům a úplatným kněžím. Čteme, jak patriarchové zápasili s Jahvem, jak se Jób vzpouzel proti svému osudu i svému Bohu a jak tento Bůh dosazoval krále a potom je svrhával z trůnu, poněvadž opojení mocí páchali zlo. Prodejné ženy dostávají

přednost před úplatnými soudci a vcházejí do nebeského království. Vedle hrstky znalců Písma a zákona je tu velký dav lidí tichých a chudých v duchu, lidí udřených a ztrápených a k nim se připojuje nekonečný zástup vdov a sirotků a celníků ...

Přestože Bible neustále mluví o Bohu, nic lidského jí není cizí. Proto také každý, kdo ji čte, narazí někdy na epizodu, příběh, situaci, událost nebo třeba jen na jednu větu, s níž se může identifikovat. Taková identifikace je nepochybně docela dobrý způsob, jak porozumět textu a zároveň sám sobě.

Mluví se tam o mně: nemocná žena (Mk 5,24–34)

K tomu se přirozeně zvláště dobře hodí biblické *příběhy*, protože v nich obvykle vystupují postavy nejrozumnějších typů. To čtenáři umožňuje sledovat děj nejen z pohledu vypravěče, nýbrž i z pohledu vystupujících osob a s některou z nich – nebo i s několika – se identifikovat.

Představme si situaci ženy, která ve své farnosti aktivně spolupracuje. Pomáhá organizovat dětské bohoslužby, vyučuje katechismus a je členkou farní rady. Její iniciativa je vítána, její práce je oceňována, její návrhy jsou přijímány. Ale prakticky nikdo neví (a jen málokdo tuší), že její manželství je v troskách. Její manžel je hrdý, že to někam dotáhl, i když pochází z prostých poměrů. Má vlastní podnik, je aktivní v místní politice, sedí ve správní radě banky – a doma se ženou jedná, jako kdyby řídil schůzi představenstva. Když se s ním žena nakonec rozejde, protože v té zlaté kleci prostě už nemůže dál žít, celá její vážnost je v tu chvíli pryč. Lidé ji stále častěji bezdůvodně kritizují. Vytýkají jí chyby při vyučování katechismu, na dětské bohoslužby chodí najednou méně dětí, její návrhy ve farní radě stále častěji narážejí na ledové mlčení. Žena ztrácí sebevědomí, přestává se angažovat, stahuje se do sebe. Když ji po čase začnou lidé vídat ve společnosti jiného muže, dávají jí různým způsobem najevo, že něco takového prostě nechápu a rozhodně to neschvalují. Zatímco před odchodem od manžela měla pocit, že její manželství je jen formální, bez obsahu, teď se jí vytýká, že žije s někým na hromádce. V noci jí volají neznámí lidé, ráno má ve schránce nenávislné anonymní dopisy. Kamarádky se jí straní – když ji má některá potkat

na ulici, raději přejde na druhou stranu. Nový vztah se nakonec také rozpadne, protože takový tlak žena nevydrží. A farní obec, které nic neunikne, to registruje se zadostiučiněním. Kam bychom přišli, kdyby se lidé pářili jako králíci – říká stará hospodyně u oběda panu faráři. Ten jen vzdychne a raději mlčí. Ale ani on nemá odvalu tu ženu povzbudit, zatelefonovat jí nebo za ní zajít. Hospodyně totiž už jednou mluvila o tom, že dá výpověď, a přitom zdůrazňovala, že farních kuchařek je dnes ještě méně než kněžských povolání, takže ona si může vybírat.

A co ta žena, o níž mluvíme? Neví si rady. Nemůže pochopit, proč je její práce ve farnosti odmítána a proč se od ní přátelé a známí odtahují. V noci se trápí otázkou, proč by měly být církevněprávní představy a předpisy důležitější než osobní svědomí.

Nerozumí tomu. Ví jen jedno: V manželství jsem nemohla zůstat. Dříve nebo později bych skočila z okna nebo pod vlak. A ví také: Ti církevní mravokárci se svými pravidly mě odepsali. Jako bych byla prašivá.

Jestliže ta žena skutečně neuslyší od nikoho z pravidelných návštěvníků kostela jediné chápající slovo, můžeme jen doufat, že v některé temné chvíli sáhne po Bibli a náhodou otevře 5. kapitolu Markova evangelia.

Za Ježíšem šel velký zástup a tlačil se na něj. Byla tam jedna žena, která měla dvanáct let krvácení. Podstoupila mnohé léčení u mnoha lékařů a vynaložila všechno, co měla, ale nic jí nepomohlo, naopak, šlo to s ní stále k horšímu. Když se doslechla o Ježíšovi, přišla zezadu v zástupu a dotkla se jeho šatu. Říkala si totiž: „Dotknu-li se aspoň jeho šatu, budu zachráněna!“

A rázem jí přestalo krvácení a ucítila v těle, že je vyléčena ze svého trápení. Ježíš hned poznal, že z něho vyšla síla, otočil se v zástupu a řekl: „Kdo se to dotkl mého šatu?“ Jeho učedníci mu řekli: „Vidíš, jak se na tebe zástup tlačí, a ptáš se: ‚Kdo se mne to dotkl?‘“ On se však rozhlížel, aby našel tu, která to učinila.

Ta žena věděla, co se s ní stalo, a tak s bázní a chvěním přišla, padla mu k nohám a pověděla mu celou pravdu.

A on jí řekl: „Dcero, tvá víra tě zachránila. Odejdi v pokoji, uzdravena ze svého trápení!“ (Mk 5,24–34)

Co chce evangelista tímhle příběhem říci, pochopí žena okamžitě, ale ne snad proto, že by chodila na přednášky o Bibli, nýbrž protože tohle není příběh z dávné minulosti: týká se jí osobně.

Instinktivně *cítí*, že je ve stejné situaci jako ta nemocná žena. Jako by se viděla v zrcadle. Že to není klamný pocit, potvrdí několik věcných komentářů.⁷

Hrdinka evangelistova příběhu krvácí už léta. K této tělesné nemoci se přidává duševní trýzeň. Je na pokraji zoufalství, nemá se bemenší naději. Dvanáct let nevedly snahy lékařů k ničemu a jiného lékaře si nemůže dovolit, protože je finančně na dně. Přišla o celý majetek – a přitom je jí stále hůře. Konec. Tečka.

Ne, tečku tady nemůžeme udělat. Ta žena totiž strádá nejen tělesně a duševně, je navíc vystavena pohrdání společnosti, což její psychickou zátěž stupňuje do krajnosti.

Žena, která měla krvácení, byla v Izraeli (stejně jako ve všech tehdejších kulturách) považována za nečistou (Lv 15,19–30). To platilo jak při menstruaci, tak i ve dnech po porodu, protože s ním je také spojena ztráta krve (Lv 12,2–5). Dokud se neočistila zvláštními rituály, musela ona i všichni v její blízkosti dodržovat řadu předpisů, aby nikdo nebyl kontaktem s ní znečištěn. Byl zakázán pohlavní styk („Nepřiblížíš se k ženě, abys odkryl její nahotu v období jejího krvácení, kdy je nečistá.“ Lv 18,19; srov. 15,24; 20,18). Nečistá žena se nesměla dotknout druhého člověka; tím by se stal nečistým. Dokonce i předměty, na které sáhla, byly považovány za nečisté a přenášející nečistotu na všechny, kdo se jich dotknou (Lv 15,20–23).

Stejná ustanovení platila, když měla žena menstruaci mimo pravidelný termín nebo když trpěla krvácením. Co to pro postiženou znamenalo, ukazuje krátký úryvek z knihy Leviticus: „Když má žena dlouhotrvající krvotok mimo období svého krvácení nebo když výtok trvá déle než obvyklé krvácení, bude trvat její nečistota po všechny dny výtoku. Bude nečistá jako v období svého krvácení. Každé lůžko, na němž by ležela kterýkoli den svého výtoku, bude jako lůžko v období jejího krvácení. Každý předmět, na němž by seděla, bude nečistý jako při nečistotě jejího krvácení. Každý, kdo by se jich dotkl, bude nečistý; vypere si šaty, omyje se vodou a bude nečistý až do večera.“ (Lv 15,25–27)

Mimochodem – by bylo ukvapené mluvit v této souvislosti o útisku žen v patriarchální společnosti, protože podobné, možná ještě přísnější předpisy platily pro muže v případě spontánního výronu semene (Lv 15,1–18).

Co se týče nemocné ženy z Markova evangelia, ta měla jakožto nečistá zakázaný jakýkoli tělesný kontakt s druhými, jakoukoli něžnost s mužem, jakýkoli normální dotyk s lidmi ve svém okolí; nesměla používat dokonce ani domácí předměty a samozřejmě se nemohla účastnit kultovního života obce. Lidé jí opovrhovali, neměla žádná práva a byla vyloučena z lidské společnosti. Zřejmě se v tom odrážely prastaré náboženské představy: podle proroka Ezechiela bylo totiž krvácení znamením hříchu (Ez 36,17n). Taková žena vlastně přišla o možnost existence.

Ale právě ona, která každým fyzickým kontaktem s druhými šíří nečistotu, se protlačí davem a *dotkne se* Ježíšova šatu. Zda máme toto gesto považovat za projev magického myšlení, jak se domnívají někteří biblisté, není v zásadě důležité. Podstatnější je její naděje, že ji uzdraví právě tento rabi a potulný kazatel, o kterém nejspíš slyšela vyprávět. A skutečně je uzdravena, a to výslovně na základě své neotřesitelné víry.

Při těchto úvahách se žena z *našeho* vyprávění zarazí a položí si otázku, odkud její dvojnice vzala najednou sílu vmísit se do davu a prorazit si v tlačnici cestu k Ježíši, aby se dotkla jeho roucha. Asi nenajde rychlou odpověď. Ale řekne si, že něco takového je zásadně možné. Uvědomí si, že člověk, který se v důsledku své situace cítí psychicky na dně a žije izolován od okolního světa, potřebuje neuvěřitelnou energii, má-li svobodně a s vědomím vlastní důstojnosti opět pohlédnout druhým do tváře. Vždyť to znamená sebrat odvahu a předstoupit před lidi, vystavit se jejich soudcovským pohledům. Je to jediná cesta, která vede z mé izolace a z mého zoufalství, řekne si ta naprosto zdeptaná žena. A proto ten krok *musím* udělat! A sílu k němu najde v příběhu o své sestře, která trpěla krvácením.

Kdyby to byl pouze příběh o zázračném vyléčení demonstrující Ježíšovu moc, mohl evangelista své vyprávění tady ukončit. To, že to neudělal, má svůj důvod. Jakmile žena pocítí, že byla svého trápení zbavena, chápe se iniciativy Ježíš. Obrací se k ní a *navazuje rozhovor*.

A žena „mu poví celou pravdu“. To neznamená, že se přizná, že se ho dotkla a učinila ho nečistým, nýbrž že mluví o tom, co vytrpěla, co musela snášet, jak byla těch dvanáct let zoufalá a co teď pocituje. A jak je vděčná, že našla v Ježíši svého zachránce.

Tento obrat v ději by mohl posílit i ženu z *našeho* příběhu, aby se rozhodla prolomit ze své izolace. Právě závěr Markova vyprávění ji bude k takovému kroku motivovat, protože mezitím už poznala, že člověka, jemuž může svěřit „celou pravdu“, najde i ona jedinec tehdy, když si přestane lámat hlavu s pomluvami známých a projde „davem“ se vztyčenou hlavou a klidným pohledem. Ve chvíli, kdy opustí vlastní byt, pochopila už příběh nemocné ženy lépe, než nějaký biblista nebo teoložka, kteří o něm sepsali doktorskou práci.

Zrcadlení: Ježíš a hříšnice (L 7,36–50)

Člověk žijící na úplném okraji společnosti se bude s nemocnou ženou spontánně identifikovat, a tak možná najde i sílu vzepřít se proti společenským konvencím a náboženským předsudkům. Názorně to ukazuje povzbudivý příběh o setkání Ježíše s hříšnicí.

Jeden z farizeů pozval Ježíše k jídlu. Vešel tedy do domu toho farizea a posadil se ke stolu. V tom městě byla žena hříšnice. Jakmile se dověděla, že Ježíš je u stolu v domě farizeově, přišla s alabastrovou nádobkou vzácného oleje, s pláčem přistoupila zezadu k jeho nohám, začala mu je smáčet slzami a otírat svými vlasy, líbala je a mazala vzácným olejem. Když to spatřil farizeus, který ho pozval, řekl si v duchu: „Kdyby to byl prorok, musel by poznat, co to je za ženu, která se ho dotýká, že je to hříšnice.“ Ježíš mu na to řekl: „Šimone, chci ti něco povědět.“ On řekl: „Pověz, Mistře!“ – „Jeden věřitel měl dva dlužníky. První byl dlužen pět set denárů, druhý padesát. Když neměli čím splatit dluh, odpustil oběma. Který z nich ho bude mít raději?“ Šimon mu odpověděl: „Mám za to, že ten, kterému odpustil víc.“ Řekl mu: „Správně jsi usoudil!“ Pak se obrátil k ženě a řekl Šimonovi: „Pohled' na tu ženu! Vešel jsem do tvého domu, ale vodu na nohy jsi mi nepodal, ona však skropila mé nohy slzami a otřela je svými vlasy. Nepolíbil jsi mne, ale ona od té chvíle, co jsem vešel,

nepřestala líbat mé nohy. Nepomazal jsi mou hlavu olejem, ona však vzácným olejem pomazala mé nohy. Proto ti pravím: Její mnohé hříchy jsou jí odpuštěny, protože projevila velikou lásku. Komu se málo odpouští, málo miluje.“ Řekl jí: „Jsou ti odpuštěny hříchy.“ Ti, kteří s ním byli u stolu, začali si říkat: „Kdo to jen je, že dokonce odpouští hříchy?“ A řekl ženě: „Tvá víra tě zachránila, jdi v pokoji!“ (L 36–50)

V příběhu vystupuje několik hlavních postav a různé skupiny lidí: Ježíš, hříšnice, Šimon a pozvaní hosté. Nepřímo i evangelista, který čtenáři konfliktní situaci předkládá. Jak ji budeme chápat, závisí jistě také na tom, s kterým z účastníků děje se budeme identifikovat.

Než se nad tím zamyslíme, bude dobré si leccos vysvětlit.

Epizoda o setkání Ježíše s touto hříšnicí se jak známo vyskytuje jen v Lukášově evangeliu. Mluví se tam o jakési anonymní ženě, nikoli o Marii Magdaléně, což se často mylně předpokládá.⁸ Také pojem „hříšnice“ vyžaduje krátký komentář. Že by šlo o notorickou cizoložnici, musíme vyloučit; cizoložství se tehdy trestalo smrtí. Na druhé straně se v textu mluví výslovně o odpuštění hříchů, což by naznačovalo, že žena žila nemravně (jako prostitutka?).

Tím se vyloučila ze slušné společnosti. Je možné, že měla řadu známých, pro něž byla jako žena přitažlivá. Ale neměla jediného skutečně blízkého člověka, který by se zajímal o to, co se odehrává v jejím nitru.

Zdánlivě stojí v centru děje Ježíš a hříšnice. Ale ve skutečnosti se všechno týká sporu, který prochází celým vyprávěním a odehrává se mezi Ježíšem a farizejem Šimonem. Tady na sebe opravdu narážejí dva naprosto odlišné světy.

Šimonův postoj je odmítavý: Kdyby tenhle Ježíš „byl prorok, musel by poznat, co to je za ženu“ (L 7,39). Protože farizej ženou pohrdá, odmítá i Ježíše, který s ní mluví. Šimon nemá o svém legalistickém chápání náboženství (a tedy o sobě samém) sebemenší pochyby. Pro něho je žena beznadějný případ. Nicméně nebylo by správné podsouvat mu špatné úmysly. Nechce nikoho diskreditovat nebo diskriminovat. Jde mu o právo a pořádek. A o Zákon, neboť kdo porušuje Zákon, ohrožuje svatost národa. Šimon má jasné názory; není horokrevný fanatik. Na to je jeho srdce příliš chladné. Ale to on sám

pravděpodobně ani neví. Ví pouze, že je v právu. Je přesvědčen, že Zákon a tradice a Bůh stojí na jeho straně. Proto ženě nevěnuje jediné slovo. Pohoršuje se a vynáší soud *nad* ní, a tím ji degraduje na *předmět*. Podobný postoj zaujímá ke svému hostu. V podstatě chce Ježíše jenom zkoušet. Jak bude rabi reagovat na nepatřičné chování té ženy? Je to skutečně posel Boží, anebo přece jen falešný prorok? Ježíš se snaží farizeovy neochvějné názory korigovat pomocí podobenství. Ale s něčím takovým Šimonův testovací program vůbec nepočítá. Farizeovi jde o jediné: jestli jeho host zastává stejný názor jako on sám.

Pochybný způsob života oné ženy Ježíš neschvaluje. Ale na rozdíl od hostitele v ní nevidí hříšnici, nýbrž člověka, jenž hledá náklonnost, vřelost a pochopení. A proto jí dovolí, aby před ním beze slova padla na kolena. Ani její pláč, vytrysklý z hlubin zoufalství, mu není trapný, takže si od ní dokonce nechá pomazat nohy olejem. Tím ukazuje, že Bůh věří i v ty, kdo v něho nevěří. A že v nebi je větší radost z jednoho hříšníka, který činí pokání, než ze stovky těch, kdo si myslí, že se chovají správně (srov. L 15,7).

Hostitel zjevně stále nechápe, že by se nad svou představou Boha, svatosti a morálky měl trochu zamyslet. Host mu svým podobenstvím vychází vstříc, ale to farizej záměrně ignoruje, takže mu to Ježíš nakonec musí říci po lopatě. Připomíná, jak citlivě se k němu samému žena zachovala, zatímco „ty jsi mi ani vodu na nohy nepodal“.

I když s farizeem tohle napomenutí nepohne, může přece jen přimět k zamyšlení ty, kdo se v něm poznali. A o to evangelistovi šlo.

Jiný čtenář či čtenářka se možná ztotožní spíše s Ježíšem a s jeho postojem. Anebo s hříšnicí, která je přes svou anonymitu jednou z nejznámějších biblických postav. Osobní identifikace se může v průběhu života měnit. Rozhodně otvírá cestu k chápání Písma svatého, jak dosvědčují pozitivní zkušenosti mnoha učitelů a učitelek náboženství, kteří při vyučování používají metodu biblického divadla: rozdělí žákům role a nechají je příběh sehrát, někdy dokonce v pozměněné podobě.⁹

Pracovní společenství pro práci s Biblí ve farnostech, působící v německojazyčné oblasti Švýcarska, navrhuje následující biblickou hru. Ta má účastníkům přiblížit právě takový konflikt a takové chování, o jakých vypráví Lukáš. Zadání zní takto:

Představte si, že farnost pořádá večerní přednášku významného profesora teologie. Před začátkem programu pozve farář hosta a několik členů farní rady k večeři. Během jídla se ozve zvonek. Hospodyně jde otevřít a vrátí se se zprávou, že paní Nováková chce s hostem ještě před přednáškou nutně mluvit a čeká na něho v přijímací místnosti. Jenomže místní lidé znají dotyčnou paní jako bojovnici za práva žen, která své názory často uplatňuje ve spolcích, politických výborech a v místním tisku a už si také několikrát veřejně stěžovala na postoj církve vůči ženám. – Sehrajte rozhovor, který se v této situaci u stolu rozvine.¹⁰

Při takové hře se rychle ukáže, kdo se identifikuje s Ježíšem, kdo s „hříšníci“ a kdo s farizeem. Zároveň je tu možnost, kterou pouhá četba Lukášova textu nenabízí, totiž konfrontovat vlastní postoj a pohled s jinými názory a diskutovat o nich. A to je zase cesta, jak si uvědomit předsudky, jež ztěžují pochopení textu, a jak se jich eventuálně zbavit. Takto se účastníci učí lépe rozumět nejen slovům Bible, nýbrž i sami sobě.

Řešení konfliktů: spor v obci (Sk 15,1–35)

Občas nám při četbě textu připadají známé nejen jednotlivé osoby, nýbrž i zcela konkrétní situace. Prožíváme *déjà vu*, máme dojem, že tohle už známe, protože něco podobného jsme už sami zažili.

Například vyprávění ze Skutků apoštolů asi mnoha aktivním křesťanům připomene situaci v jejich vlastní farnosti.

Příběh se týká několika horlivých věřících z Judska, přesvědčených, že křesťané pocházející z pohanského prostředí nemohou být spaseni, pokud se nedají podle Mojžíšova Zákona obřezat. Pavel a jeho průvodce Barnabáš, oba Židé, tento požadavek rozhodně odmítli („nesouhlasili s tím a dostali se s nimi do sporu“; Sk 15,2) a vydali se do Jeruzaléma, aby se poradili s apoštoly a s radou starších. Tam ovšem „povstali někteří bratři z farizeů a prohlásili: ‚Pohané musí přijmout obřezku a musí se jim nařídit, aby zachovávali Mojžíšův Zákon‘.“ (Sk 15,5)

Protože zjevně všichni Ježíšovi učedníci zapomněli, že jim vzkříšený Ježíš kladl na srdce, aby byli svorní („řekl jim: ‚Pokoj vám‘“; L 24,36), nevyhnutelně dojde k ostrému konfliktu.

Když došlo k velké rozepři, povstal Petr a promluvil k nim: „Dobře víte, bratří, že si mě Bůh hned na začátku mezi vámi vyvolil, aby ode mne pohané uslyšeli slovo evangelia a uvěřili. A sám Bůh, jenž zná lidská srdce, se za ně postavil: Dal jim Ducha svatého tak jako nám a neučinil žádného rozdílu mezi námi a jimi, protože jejich srdce očistil vírou. Proč tedy nyní pokoušíte Boha a chcete vložit na ucedníky břemeno, které nemohli unést ani naši otcové ani my! Věříme přece, že jsme stejně jako oni spaseni milostí Pána Ježíše.“ Když domluvili, ujal se slova Jakub a řekl: „Bratří, slyšte mne! Šimon vypravoval, jak Bůh poprvé projevil pohanům svou milost a povolal si z nich svůj lid. Proto já soudím, abychom nedělali potíže pohanům, kteří se obracejí k Bohu, ale jen jim napsali, aby se vyhýbali všemu, co přišlo do styku s pohanskou bohoslužbou, aby nežili ve smilstvu, aby nejedli maso zvířat, která nebyla zbavena krve, a aby nepožívali krev.“ (Sk 15,7–11.13–14.19–20)

„Došlo k veliké rozepři“ – tuhle situaci určitě budou znát všichni, kdo sledují pravidelně nejen diecézní noviny a přeloženou verzi vatikánského deníku *L'Osservatore Romano*, ale třeba i média jako *Publik-Forum* a *kirche intern*. A to se autor Skutků apoštolů (který krátce předtím ještě tvrdil, že prvotní obec byla „jedné mysli a jednoho srdce“; Sk 4,32) vyjadřuje ještě dost jemně; to totiž nebyli žádní džen-tlmeni ve smokingu, nýbrž drsní orientálci: při hádce se překřikovali hrdelními hlasy, gestikulovali způsobem, který se mohl každou chvíli zvrhnout v potyčku, a protivníka provrtávali pohledem, na který by dnes museli mít zbrojní pas.

Zkrátka, kdo čte tenhle text nezaujatě, tomu se nutně vybaví současné poměry v církvi. Jsou v ní pravičáci a levičáci, progresisté a zpátečníci, lidé velkoryse uvažující i ustrašení. Že jsou jedni na straně tradice a druhí na straně pokroku, to je normální; pořád je lepší, když se církev hádá, než aby spala! Pochopitelně se uvnitř společenství věřících objevují potíže a problémy. Horší je, že z napětí hned vzniká rozkol a že lidé spolu nedokážou mluvit. Zlá je hlavně zášť, s níž se vedou diskuse – to už se pak vlastně nediskutuje, nastupují jen nadávky a pomluvy.

Křesťané a křesťanky, kteří v tomto příběhu ze života apoštolů poznávají vlastní situaci, budou jistě souhlasit s tím, že při hledání pravdy mohou spory pomáhat – ale jediné tehdy, když se o řešení

snaží *všichni zúčastnění společně*. Vždyť i na tomhle „apoštolském koncilu“ se nic nenařizuje prostě shora. O otázce, zda mají být pohané obřezáni, se nejprve obšírně diskutuje. Jistěže debatu otvírá Petr, první mezi apoštoly. Ale je nápadné, že konečné rozhodnutí nevynese on, nýbrž Jakub, představitel jeruzalémské obce.

Při pohledu na jejich postup nás ovšem napadá, jestli by snad nemělo církevní vedení přiznat jednotlivým věřícím nějaké *právo spolurozhodování* nejen v administrativních záležitostech, ale také ve věcech víry.

Dialog a komunikaci mezi církevním vedením a členskou základnou jsme v posledních patnácti letech jaksi nezaznamenali* a spoluúčast věřících na rozhodování se církevním funkcionářům jeví nejen jako nežádoucí, nýbrž i jako nepřijatelná.

Abych předešel nedorozumění: Samozřejmě nelze k pravdě dospět většinovým rozhodnutím. Ale právě tak ji nelze jednoduše nařídit dekretem. Vypadá to ovšem, jako by se někdy přehlíželo, že hledání pravdy je zpravidla zdoluhavý a složitý proces – viz „apoštolský koncil“.

Tento „koncil“ nám připomíná jiné církevní shromáždění, totiž Druhý vatikánský koncil, který výslovně zdůrazňuje *smysl věřících pro víru*, když říká, „že Boží lid [...] proniká do ní stále hlouběji [...] a stále plněji ji uplatňuje v životě“.¹¹ Význam smyslu pro víru rozpoznali již církevní otcové (Jeroným, Augustin, Eusebius ...); Tomáš Akvinský, Melchior Cano, John Henry Newman nebo Matthias Joseph Scheeben jej později považovali za plnohodnotné kritérium teologického poznání. Smysl pro víru (*sensus fidelium*) má své existenciální místo *před* shodou ve věcech víry a mravů (*consensus fidelium*), která je teprve jeho důsledkem.¹² I když poslední rozhodnutí ve věcech víry a mravů přísluší učitelskému úřadu církve, je toto církevní *magisterium* přece jen podřízeno zmíněnému smyslu věřících pro víru, protože ti, jimž byla svěřena učitelská autorita, víru církevního společenství přece neprobouzejí, nýbrž ji mají „pouze“ uchovávat čistou a předávat dále. Je tedy logické, že nelze zakazovat diskuse předtím, než vůbec pořádně začaly.

* Kniha vyšla v Německu v roce 2000. (Pozn. red.)

Funkcí onoho smyslu věřících pro víru je nejen *svědčit* o pravdě, nýbrž i pravdu *hledat*. Vzhledem ke skutečnosti, že víra si musí zachovávat vztah k životu a konkrétním situacím, by bylo skandální, kdyby proces teologického poznání probíhal bez ohledu na zkušenost věřících se světem. Teologie osvobození vyvolala tak obrovskou odezvu v neposlední řadě proto, že přesvědčení křesťané vnímali a analyzovali znamení doby a přitom mimo jiné poznali, že království Boží se těžko snáší s ekonomickými a společensko-politickými poměry, které dovolují bohatým nemilosrdně vykořisťovat chudé. S oprávněnými požadavky feministické teologie souhlasí většina věřících jen proto, že ženy se jednoho dne začaly ptát, proč se v církvi vyskytují jen jako statistický údaj, když přece v Bibli vystupují i ve významných rolích. A takový Eugen Drewermann se svým hlubinněpsychologickým přístupem k Bibli nejen objevil mezeru na trhu, nýbrž odhalil v oblasti hlásání víry manko, dosud skrývané v církevním účetnictví jako poslední položka v rubrice „Různé“.

Vyprávěním o apoštolském koncilu chce Lukáš svým posluchačům zjevně také ukázat, jak se mají jeden k druhému chovat, když se projednávají otázky víry.

To neznamená, že by se mělo představitelům církevního učitelského úřadu upírat právo závazně se vyjadřovat k otázkám víry; to totiž patří k jejich úkolům a povinnostem. Jen by neměli v teologických diskusích na dogmatické úrovni ukvapeně zasahovat, aniž by předtím vyslechli různá mínění a bedlivě uvážili předložené argumenty. Užitečná by přitom mohla být stanoviska farností. Prakticky to znamená, že by nositelé učitelského úřadu měli upozornit věřící, že diskuse slouží hledání pravdy – a že takový proces vyžaduje čas a nemůže probíhat bez obtíží (jak je vidět už v novozákonní době na apoštolském koncilu). Snad by to jednou bylo téma i pro papežskou encykliku.

Pokud *skutečně* věříme, že Boží slovo se navzdory všem překážkám nakonec přece prosadí (srov. Mk 4,1–9), musí se to projevit ve způsobu, jakým zacházíme s neobvyklými názory. Ty přece nejsou nutně špatné jen proto, že jsme se jimi dosud nikdy vážně nezabývali (ať už z duchovní ustrnulosti, z intelektuální lenosti nebo omezenosti, či ze strachu před vším novým).

Právě Lukášovo líčení apoštolského koncilu nám tedy ukazuje, že identifikace s biblickým textem se může stát podnětem k velmi aktuálním a někdy i dost nepohodlným úvahám. O skutečném pochopení textu můžeme mluvit ovšem jen tehdy, jestliže četba nepodnítí jen ke kritice druhých, nýbrž i ke kritickému zkoumání vlastních názorů.

Cítím se osobně zasažen (Ž 150)

Na základě dosud rozebíraných příkladů by snadno mohl vzniknout dojem, že svoje situace, touhy a potřeby – tedy sami sebe – objevujeme výlučně nebo převážně v textech vyprávěcích. Ve skutečnosti je principiálně možné identifikovat se s každým textem (nebo se od něj distancovat). Dokonce i v ustanoveních Zákona se odrážejí určité poměry, s nimiž můžeme souhlasit nebo jich litovat (nebo je ignorovat). Často se nás jediný krátký výrok dotkne tak silně, že nám to vyrazí dech. „Ať nás srdce obviňuje z čehokoliv, Bůh je větší než naše srdce a zná všechno“ (1J 3,20) – tahle věta 1. Janova listu možná zanechává v lidech trvalejší dojem než příběh o Ježíši a hříšníci (třebaže se poznávají i v něm).

Anebo pomysleme na žalmy! Jsou snad v téhle sbírce modliteb vyjádřeny zmatky a omyly, vrcholy i propasti, nejsmělejší naděje i nejzoufalejší bezvýchodnost našeho lidského života méně výstižně než v novozákonních vyprávěních? (Ostatně narativní prvky se najdou i v žalmech.) Neobsahuje tato modlitební kniha Izraele a církve všechny myslitelné situace, v nichž se lidé v průběhu života ocitají? Nespravedlivě pronásledovaní rebelují proti Bohu – ptají se ho i sami sebe, proč tak tvrdý osud postihl právě je; trpící volají o pomoc; zoufalí chtějí vykřičet své zoufalství; utiskovaní úpěnlivě prosí, aby se zjevila Boží spravedlnost; jiní z celého srdce vzdávají témuž Bohu chválu a dík. A všichni ti prosebníci a prosebnice pociťují naléhavou potřebu vyjádřit své pocity slovy, která se jim samým zdají ubohá ve srovnání s intenzitou jejich prožitku.

*Haleluja! Chvalte Boha v jeho svatyni,
chvalte ho i na obloze, již sklenul svou mocí,
chvalte ho za jeho bohatýrské činy,
chvalte ho pro jeho nesmírnou velikost!
Chvalte ho zvukem polnice,
chvalte ho harfou a citerou,
chvalte ho bubnem a tancem,
chvalte ho strunami a flétnou,
chvalte ho zvučnými cymbály,
chvalte ho cymbály dunivými!
Všechno, co má dech, ať chválí Hospodina!
Haleluja!
(Žalm 150)*

Nevíme, co autora k této písni inspirovalo, ale cítíme, že si musel připadat jako v rozkvetlé zahradě. Na druhé straně je naprosto nepochybné, že k této jedinečné chvále Boha se rozhodně nepřipojí každý. Při listování v Žalmech jsme pokaždé uchvázeni jiným žalmem; to závisí na naší okamžité osobní situaci. A mnohé z těchto modliteb (stejně jako řada jiných biblických textů) zůstanou člověku po celý život cizí. Podobně je tomu s knihami, které nám občas někdo s dobrým úmyslem doporučí: může se stát, že nám jejich četba neřekne doslova nic. To ovšem není důvod pochybovat o inteligenci dotyčného rádce. Určitý text se mě prostě nedotkne, protože mám za sebou úplně jiné zkušenosti než jeho autor nebo můj nadšený přítel. Na biblické texty, které pomohou *mně*, které dokáží prohloubit *můj* vztah k sobě samému, k druhým lidem a k Bohu, stejně většinou narazím jaksi náhodou. Právě proto se doporučuje zalistovat v Bibli občas jen tak, bez zvláštního úmyslu – až se najednou na některém místě začteme.

Literární parafráze jako pomůcka k porozumění

(Ž 114 a 115; Mt 20,1–16)

Závěrem chci upozornit ještě na jednu možnost, jak při styku s textem navodit existenciální zážitek. Tento způsob se používá hlavně při výuce náboženství nebo při biblických hodinách. Současní spi-

sovatelé se občas vracejí k biblickým tématům a někdy s nimi zacházejí velmi kreativně. Taková díla nám pak mohou starou látku ukázat z úplně nového, překvapujícího úhlu, takže zdánlivě dobře známé texty najednou působí, jako by se týkaly přítomnosti.

Protože slova možná přesvědčují, ale příklady táhnou, nechme slov a uveďme příklad, konkrétně aktualizovanou verzi Žalmů 114 a 115, jejímž autorem je nikaraguský básník Ernesto Cardenal.¹³

Cardenal

„Když jsme vyšli z ghett“

Když Izrael opustil egyptské koncentrační tábory a my jsme vyšli z ghett, v nichž nás drželi, hory poskakovaly jako berani a pahorky jako jehňata...

Ne pro nás, ne kvůli nám, Pane – učiň to pro slávu svého jména!

Proč by měli ateisté říkat:

„Kde je ten jejich Bůh?“

Jejich modlami jsou političtí vůdci a filmové hvězdy,

zobrazení na reklamních poutačích.

Mají ústa, a nemluví,

mají oči, a nevidí,

mají uši, a neslyší,

mají nosy, a necítí.

Výplody jejich ducha,

pouhé výmysly jejich fantazie

nejsou o nic lepší než ti, kdo je dělají,

a všichni, kdo se jimi nechají omámit.

Žalm 114,1.4

Když vyšel Izrael z Egypta, Jákobův dům z lidu temné řeči, hory poskakovaly jako berani a pahorky jako jehňata.

Žalm 115,1-2,4-6.8

Ne nás, Hospodine, ne nás, ale svoje jméno oslav pro své milosrdenství a pro svou věrnost!

Proč by měly pronárody říkat:

„Kde je ten jejich Bůh?“

Jejich modly jsou stříbro a zlato, dílo lidských rukou.

Mají ústa, a nemluví,

mají oči, a nevidí,

mají uši, a neslyší,

mají nosy, a necítí.

Jim jsou podobni ti,

kdo je zhotovují,

každý, kdo v ně doufá.

Tím, že Cardenal formuluje svou modlitbu s pohledem na latinoamerickou realitu, působí najednou svět žalmistových představ (odchod z Egypta, prosba o oslavení Božího jména, modloslužba „pohanů“) velmi konkrétně. Básník přitom navazuje na původní situaci: výslovně poukazuje na to, že utrpení jeho národa je zrcadlovým obrazem utrpení Izraele („Když *Izrael* opustil ... a *my* jsme vyšli“), a dávná příkoří mu slouží jako schéma pro (náboženský) výklad současného bezpráví v Jižní Americe. Zároveň je zřejmé, že modly nejsou nějaké kuriózní vykopávky z dějin náboženství; dnešní idoly představují stejnou hrozbu jako jejich archaičtí předchůdci. Taková *aktualizace* umožňuje vidět staré texty v novém světle a objevovat jejich vztah k dnešnímu světu.

Také *parafráze* biblické látky může vést k bytostnému prožitku a reflexi textu. Většinou totiž nejde o „prostá“ převyprávění, nýbrž o překvapivé posuny a variace, které naše vžitě, mechanické vnímání zpochybňují, a tím rozšiřují úhel našeho pohledu. Literární věda užívá pro tento prostředek termín „zcizovací efekt“. Podle Bertolta Brechta vzniká tento zcizovací efekt tak, „že obyčejná, známá věc, na kterou má být zaměřena pozornost, je prezentována jako něco neočekávaného, nápadného“.¹⁴

Typickým příkladem je román Stefana Heyma *Žpráva krále Davida* (Der König David Bericht), v němž dvorní historik na příkaz Davida nástupce Šalomouna zaznamenává Davidovy činy (které známe ze starozákonních knih Samuel, Královské knihy, Letopisy), aby tím byl legitimizován Šalomounův nárok na trůn. Ale už po několika stránkách se ukazuje, že Heym nevypráví prostě znovu biblické příběhy, nýbrž že události z biblického světa používá ke karikování marxistického výkladu dějin. Takový postup přirozeně vzbudí ve čtenáři zájem o biblické prameny, a když začne hledat v Bibli, najednou zjišťuje, jak fascinující a dobrodružná je objevitelská cesta, na niž ho četba Písma nakonec zavedla.¹⁵

To platí o mnoha biblických příbězích, které člověku vůbec nic neříkají, ať už proto, že mu jdou proti srsti, nebo že zdánlivě postrádají jakoukoli lidskou logiku. To může mimo jiné platit o podobenství o velkorysém hospodáři (Mt 20,1–16), který vyplatí všem najatým dělníkům tutéž mzdu, přestože někteří pracovali na jeho vinici od časného rána, jiní ani ne půlden a další už jen slabou hodinu.

Lothar Zenetti se při svém převyprávění tohoto příběhu zpočátku přesně drží biblické předlohy. Ale na místě, kde dělníci dostávají mzdu, dochází v ději k překvapivému obratu:¹⁶

Když nastal večer, řekl pán vinice svému správci: „Svolej ty lidi a vyplat jim mzdu. A měj na paměti: Někteří pracovali pilně celý den, jiní začali teprve odpoledne a několik jich pracovalo jen hodinu. Přesně to spočítej a dej každému patřičnou mzdu podle jeho výkonu!“

Ti, kteří začali pracovat na vinici už ráno, dostali tedy smluvený denár, a ostatní náležitě méně. Mzda byla vyplacena naprosto spravedlivě, a tak byli všichni spokojeni. Samozřejmě, že na ty, kteří pracovali jen hodinu, vyšlo tak málo, že za to nemohli koupit ani bochník chleba, aby rodině zajistili aspoň chudou večeři. Tehdy řekl jeden z těch, kdo dostali za celodenní práci denár: „Teď se ukáže, jak si my dělníci představujeme solidaritu a že podle nás nejde o pracovní výkon, nýbrž o člověka. Navrhují proto: Dáme všechno dohromady. A pak ať dostane každý z nás stejný podíl!“ Ostatním se to zdálo správné, takže co měli, rozdělili. A tak dostali všichni stejně, jeden jako druhý. To se v městečku rychle rozneslo. Přirozeně se ozvaly nespokojené hlasy. „To přece nejde! Kam by to vedlo, kdyby byli poslední jako první? Kdyby už nezáleželo na výkonu?“ Tu jim dělníci řekli: „Chceme, aby měli všichni stejně, poslední přesně tolik jako první. Copak nemůžeme se svými penězi dělat, co chceme? To nám závidíte, že se k sobě chováme laskavě a solidárně?“

A Ježíš ukončil své vyprávění slovy: „Vidíte, takhle, přesně takhle to bude u Boha v nebi: Tam jsou poslední pohromadě s prvními. A všichni budou jako bratři, jako synové jednoho Otce!“

Zenetti vypráví příběh jinak, čímž se i původní biblická verze stává náhle zřetelnější, pochopitelná nejen intelektuálně, nýbrž i existenciálně, a to možná dokonce i pro ty, kteří jsou přesvědčeni, že si nebe musejí zasloužit (nebo že si je už zasloužili), a kteří tudíž hledí nevraživě na všechny, kdo podle jejich názoru berou věc na lehkou váhu. Pokud jsou ale lidé skutečně tak solidární jako tihle dělníci (a lidé stále znovu dokazují, že toho jsou schopni), pak také dříve či později pochopí, co chtěl Ježíš svým podobenstvím říci. Mluví se v něm o „mzdě“, kterou si nikdo, ani nejzbožnější a nejpilnější člověk, nemůže nikdy odpracovat! Ježíš skutečně neslibuje nic menšího než „stokrát víc a podíl na věčném životě“ (Mt 19,29)!¹⁷ Jinými slovy:

to, co pro nás lidi nekonečně dobrotivý Bůh přichystal, je naprosto nezasloužený *dar z milosti*.

Literární parafráze upozorňují na rozmanitost a mnohovýznamnost biblického svědectví. Probouzejí zvědavost a otvírají překvapivé přístupy k Písmu. Stává se, že teprve parafráze textu vyvolá u čtenářů reakci, kterou jeho poněkud zevšednělá původní verze už není schopna vyvolat, totiž existenciální úžas a ochotu k osobní konfrontaci s biblickým poselstvím.

2. KAPITOLA

Řeč duše

Interpretace z hlediska hlubinné psychologie

Cesta do lidského nitra je plná tajemství. Jen v nás a nikde jinde je věčnost a její světy – minulost a budoucnost.

Novalis¹⁸

Často narazil v Bibli na místa, jimiž se cítil zasažen jako zločinec.

Hermann Hesse v povídce Walter Kömpff¹⁹

Všichni dnešní teologové popisují celé kontinenty a oceány duše, oblasti, do nichž se sami nikdy nedostanou. Výsledkem jejich popisů není nikdy Bůh, nýbrž jakýsi fetiš, a nikdy to není život, nýbrž bilance smrti. Jenže přesně to Ježíš nechce! Z principu! Za žádnou cenu – ani za cenu života!

Eugen Drewermann²⁰

Lidská psýché je bludiště. Lidské touhy jsou nesmírné, lidské úzkosti jsou nevysvětlitelné. Člověk hledá celý život sám sebe. Ani poznatky vědců, ani učení mudrců mu nepomohou porozumět sobě samému a vyznat se ve světě, jestliže neobráť pohled do vlastního nitra a nezáčne naslouchat hlasu vlastního srdce.

Křesťané sáhnou možná po Bibli, když už se sami v sobě nevyznají nebo si už nevědí rady. Doufají, že v ní najdou cestu, která je provede úskalími života a vyvede z rozporuplnosti bytí. Ale protože Bible je často záhadná a její jazyk mnohoznačný, zůstává čtenář odkázán na odborníky, tedy na *znalce* Písma, o nichž předpokládá, že řeči Boha rozumějí a jeho poselství vykládají kompetentně. Často přitom zjišťuje, že duchaplné komentáře a vysvětlení ho sice obohatí o množství informací, ale přesto jsou jaksi bez chuti, protože se netýkají skutečných životních problémů.

Šalomounův rozsudek (1Kr 3,16–28)

Že pouhý textový rozbor a věcná vysvětlení ani zdaleka nestačí k náležitému porozumění biblickému textu, ukáže následující výklad.

Tehdy přišly ke králi dvě ženy nevěstky a postavily se před něj. Jedna z těch žen řekla: „Prosím, můj pane, já a tato žena bydlíme v jednom domě a já jsem u ní v domě porodila. Třetího dne po mém porodu také tato žena porodila. Byly jsme spolu a v tom domě s námi nebyl nikdo cizí, v domě nebyl nikdo kromě nás dvou. Syn této ženy však v noci zemřel, neboť ho zalehla. Proto v noci vstala, a zatímco tvá otrokyně spala, vzala mého syna od mého boku, položila si ho do klína a svého mrtvého syna položila do klína mně. Ráno jsem vstala, abych svého syna nakojila, ale on byl mrtev. Když jsem si ho však zrána pozorně prohlédla, zjistila jsem, že to není můj syn, kterého jsem porodila.“ Druhá žena však prohlásila: „Nikoli. Můj syn je ten živý, a ten mrtvý je tvůj.“ Ale první trvala na svém: „Ne. Tvůj syn je ten mrtvý, a ten živý je můj.“ A tak se před králem hádaly.

Král řekl: „Tato tvrdí: ‚Ten živý je můj syn, a ten mrtvý je tvůj.‘ A tato tvrdí: ‚Ne, tvůj syn je ten mrtvý, a ten živý je můj.‘“ Král proto poručil: „Podejte mi meč.“ Přinesli tedy před krále meč. A král nařídil: „Rozetněte to živé dítě ve dvě. Jednu polovinu dejte jedné a druhou polovinu druhé.“

Tu řekla králi žena, jejíž syn byl ten živý a již se srdce svíralo soucitem nad jejím synem: „Prosím, můj pane, dejte to živé novorozeně jí, jen je neusmrcujte!“ Ale druhá řekla: „Ať není ani moje, ani tvoje. Rozetněte je!“ Tu král rozhodl: „Dejte to živé novorozeně té, která řekla: ‚Neusmrcujte je,‘ to je jeho matka.“ Když se celý Izrael dozvěděl o rozsudku, který král vynesl, jala je bázeň před králem. Viděli, že je nadán Boží moudrostí k vykonávání soudu. (1Kr 3,16–28)

„Tehdy“ – to znamená krátce poté, co Bůh řekl ve snu Šalomounovi: „Žádej, co ti mám dát.“ (1Kr 3,5) V pohádce by bylo: „Splním ti jedno přání.“ A co si přeje Šalomoun? Moc? Bohatství? Dlouhý život? Ne, král touží po něčem vyšším: „Kéž bys dal svému služebníku srdce vnímavé, aby mohl soudit tvůj lid a dovedl rozlišovat mezi dobrem a zlem.“ (1Kr 3,9) Vládce nad Izraelem si tedy přeje životní moudrost, ale ne kvůli sobě samému, nýbrž proto, aby mohl šťastně vládnout lidu, Hospodinovu lidu. Jeho prosba udělá na Boha